

שיטת הרמב"ם בשניים או חזין בטלית'

הרב הגאון יעקב ניסן רוזנטל

פתיחה

אומרת המשנה בריש בבא מציעא :

שניים או חזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה, וזה אומר אני מצאתיה. זה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו.

כמה שאלות מתעוררות במשנה זו. מהי בדיוק הכוונה בביטוי 'או חזין בטלית'? האם יחלוקו דווקא כאשר ממש תופסים בטלית או גם כשמתוכחים עליה ולא ממש תופסים בה?

ישנה מחלוקת בין תוספות אצלנו בסוגיה לבין תוספות בבבא בתרא :

אומרים **תוספות** כאן (ד"ה 'ויחלוקו') :

ויש לומר דאו חזין שאני, דחשיב כאילו כל אחד יש לו בה בודאי החצי. דאנן סהדי דמאי דתפיס האי דידיה הוא.

כלומר, לפי תוספות, או חזין פירושו מוחזקים. **דווקא** כאשר הם **מוחזקים**, ממש תופסים בטלית יחלוקו. "או חזין" דווקא.

תוספות בבבא בתרא (ל"ד ע"ב ד"ה 'ההוא ארבא') מביא את שיטת **ריב"א** ש"או חזין" לאו **דווקא**, ואף אם הם לא מוחזקים - יחלוקו, וזו לשונו :
ולריב"א נראה דלאו דווקא או חזין, מדמדמי לה לשאר.

מהי דעת הרמב"ם? על פי המקורות שנראה להלן, נראה שלרמב"ם שיטה חדשה, שיטת ביניים. בעיקרון הוא סובר כמו התוספות אצלנו, שאו חזין דווקא, אך הרמב"ם לקח זאת כפשוטו - **או חזין דווקא**, לא **מוחזקין דווקא**.

בניגוד לתוספות, שאו חזין = מוחזקין, לפי הרמב"ם ל'או חזין' יש הגדרה רחבה יותר - אפילו אם אני לא ממש מוחזק בדבר, אם אני או חזו בדבר, יש לי קשר אליו, יש לי "אחיזה בדבר", כמו שאנשים מתבטאים, חשיב או חזין ויחלוקו.

תוספות ורמב"ם פה עיקביים לשיטתם. תוספות לא רוצים לחלק בין מוחזקין לאו חזין, לא נחתו לזה. הרמב"ם, בהסתכלות הפילוסופית שלו, ראה זאת כשני דברים שונים.

יושבין בצד ערמה = או חזין

וכך אנו רואים ברמב"ם (הלכות טוען ונטען פ"ט ה"ז):

שניים שהיו או חזין בכלי אחד, או שהיו רוכבין על גבי בהמה אחת, או שהיה

אחד רוכב ואחד מנהיג, או יושבין בצד ערמה של חיטין... יחלוקו.

יושבים בצד ערמה של חיטין - בלי שהם נוגעים בה!

ה'הגהות מימוניות' במקום אומרים שהרמב"ם הוא כשיטת ריב"א (הגה"מ גרס ריצב"א, אצלינו, כאמור, ריב"א) שאו חזין לאו דווקא.

אך קשה על דברי ההגהות. אם כדבריו, למה צריך שיהיו יושבין בצד הערמה? למה שלא יהיו במקום אחר, בכלל לא ליד הערמה! אלא נראה, כאמור לעיל, שלפי הרמב"ם צריך שיהיו או חזין, רק לא צריך שיהיו ממש מוחזקין - נוגעין. מספיק שהם יושבים בצד הערמה, וכבר נחשבים או חזין, ויחלוקו.

מופקד בידי שומר = או חזין

בדף ג' ע"א אומרת הגמרא:

לימא מתניתין דלא כרבי יוסי, דאי כרבי יוסי הא אמר, 'אם כן מה הפסיד

הרמאי אלא הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו! אלא מאי, רבנן?! כיון דאמרי

רבנן 'השאר יהא מונח עד שיבוא אליהו' האי נמי כשאר דמי דספיקא היא...

הגמרא משוה בין המקרה של שניים או חזין בטלית לבין המקרה של מנה שלישי. ומגמרא זו הקשה ריב"א (בתוספות בבבא בתרא הני"ל) על תוספות: אם שניים או חזין בטלית פירושו מוחזקין דווקא, למה הגמרא מדמה זאת למנה שלישי, הרי שם הם לא מוחזקים, אלא הנפקד מחזיק? ולכן פירש ריב"א "או חזין לאו דווקא".

ומה התירוץ של תוספות לקושיית הריב"א? תוספות מתרצים שאף במקרה של מנה שלישי הם נחשבים כמו מוחזקים, כי הנפקד שומר את הדבר עבורם.

יש קצת דוחק בתירוץ זה. לפי הרמב"ם יובן יותר למה במנה שלישי הם נחשבים או חזין, יובן יותר איך הם קשורים. כי לפי הרמב"ם, כאמור, מלכתחלה לא היינו צריכים שיהיו ממש מוחזקין אלא או חזין, קשורין. כמו ביושבים בצד ערימת חיטים, כך במנה שלישי נחשבים או חזין, אף שאינם מוחזקים. כאשר שומר מחזיק בדבר עבור שניהם הם נחשבים או חזין.

מעבר למקום שידו מגעת = אוחזין

בהמשך (ז' ע"א) אומרת הגמרא שמספיק שהם "תפסי בכרכשתא" - בקצות הבגד, נחשבים כאוחזין (יש שאלה אם תופסים בציצית גם נחשב, אך אכמ"ל). לפי התוספות, לשיטתם, כפי שראינו לעיל, הדבר יובן כהסתכלות "מתמטית". הם תופסים בטלית, אפילו אם רק תופסים בכרכשתא, בפועל הם תופסים בטלית. מוחזקים. הרמב"ם, לשיטתו, כנראה מסתכל על זה בהסתכלות מהותית יותר: אמנם תפסי בכרכשתא זה לא ממש מוחזקים, אבל הם אוחזים. (בטלית צריך תפסי בכרכשתא, בערימה מספיק שיושבים בצידה - כל דבר לפי ענינו).

נפקא מינה לענין השבועה

ושם בגמרא:

זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת. והשאר חולקין בשוה. מחוי ליה רבי אבהו: ובשבועה.

ישנה מחלוקת בין הרמב"ם לבין תוספות על מה השבועה:

לפי תוספות (שם ד"ה 'מחוי') השבועה היא על הכל, גם איפה שידו תופסת וגם איפה שלא. וזו לשון התוספות:

דאף במה שידו מגעת ישבע... ישבע אף במה שהוא תופס...

לפי הרמב"ם (הלכות טוען ונטען פ"ט ה"ט) השבועה היא רק על איפה שידו לא תופסת. איפה שידו תופסת - יש חזקה, ולא צריך שבועה, וכלשון הגמרא "זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקין בשוה אחר שנשבעין".

אם כן, התוספות לשיטתם שאין הבדל בין איפה שידו מגעת ואיפה שאין ידו מגעת, בהכל הוא תפוס / מוחזק / אחוז באותה רמה, ונשבע על הכל.

לפי הרמב"ם איפה שידו נמצאת הוא ממש מוחזק, איפה שידו לא נמצאת הוא אחוז, ולכן פה צריך שבועה ופה לא.

מקח בידי המוכר = אוחזין

וכך אנו רואים בדרך ב' ע"ב - הגמרא שואלת על המשנה:

ולחזי זוזי ממאן נקט! לא צריכא דנקט מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה ולא ידענא מי הוא מדעתיה ומי הוא בעל כרחיה.

רש"י מסביר (ד"ה 'ולחזי זוזי ממאן נקט') שהמוכר יאמר מי הוא הקונה. ואף שהחפץ כבר לא בידו, המוכר יכול להיות נאמן, אף כשהחפץ כבר לא בידו, אם יש רק קונה אחד. ומתרצת הגמרא, יש שני קונים איננו יודעים מי הוא הקונה ה"אמיתי", ובמקרה של שני קונים המוכר לא נאמן כשהחפץ לא בידו.

ולכן אומר רש"י שלא גרסינן "ולא ידע" המוכר, אלא "ולא ידעינן". כי אפילו אם המוכר כן ידע, כאמור, הוא לא יהיה נאמן כשזה לא בידו ויש שני קונים.

הרי"ף (א' ע"ב מדפי הרי"ף) לעומתו, כן גורס "ולא ידע", ולכן הוא מתקשה. כיון שמדובר במקרה שלנו של "שניים אוחזין בטלית", שהמכר כבר אינו בידי המוכר אלא בידי הקונים, אם כן כשיש שני קונים הוא לא אמור להיות נאמן! אז מדוע הגמרא אומרת "ולא ידע", שמשמע מכך, שאם כן היה יודע, היה נאמן?

מתרץ הרי"ף שמדובר שהמכר בידי המוכר. כאשר המכר בידו יש לו עדיין אמינות (כדברי הגמרא בקידושין ע"ד ע"א) בין אם יש קונה אחד ובין אם יש שני קונים. כל עוד הוא יודע - נאמן. רק אם "לא ידע" לא נאמן.

ואז, כמובן, נשאלת השאלה, איך מדובר שהמקח בידו של המוכר? הרי מדובר שהמקח בידי הקונים, "שניים אוחזין בטלית"! עונה הרי"ף: זה לא שניים אוחזין בטלית. הקונים לא אוחזין בה. המוכר מחזיק בה.

והרי כתוב "שניים אוחזין בטלית"!!

עונה הרי"ף, "שניים אוחזין בטלית" מתייחס רק למקרה של מציאה, במקרה של מקח וממכר מדובר שהם לא אוחזין. המוכר אוחז.

מקשה החוות יאיר' (בהגותו על הרי"ף): הרי כשהגמרא אמרה שמדובר במשנה גם על מקח וממכר וגם על מציאה, הגמרא התקשתה למה צריך את הכפילות ועשתה צריכותא בין שני המקרים. אך לפי דברי הרי"ף אין צורך בצריכותא, אין כפילות, אלו שני מקרים שונים - במציאה שניהם אוחזין, במקח וממכר הם לא אוחזין אלא המוכר אוחז.

על פי דברינו לעיל מתורצת קושיית החוות יאיר': הרי"ף סובר כמו הרמב"ם. ואם כן, אין אלו שני מקרים שונים, כפי שדימה החוות יאיר', אלא זה מקרה אחד - שניים אוחזין

בטלית, לא מוחזקין אלא או חזין! או חזין יכול להיות על ידי שהם ממש מוחזקין בטלית - במציאה, ואו חזין יכול להיות על ידי שהמוכר מוחזיק בטלית - במקח וממכר, וזה נחשב שהם או חזין, כמו כאשר הם יושבים בצד ערימת חיטים.

וכפי שכאשר **שומר מחזיק** בדבר עבור שניהם, הם נחשבים או חזין, כך כאשר **המוכר מחזיק** בדבר עבור שניהם הם נחשבים או חזין.

סיכום

לסיכום, אם כן, לפי **הרמב"ם והרי"ף** יש מוחזקין ויש או חזין. מוחזקין זה כשמחזיק ממש, ואילו או חזין זה כשתופסים רק בכרכשתא - איפה שידו לא מגעת, ביושבים ליד ערימה של חיטים, במקח ביד המוכר, ופקדון אצל הנפקד. בין כך ובין כך הדין יחלוקו. בניגוד לשיטת **התוספות** שרק כשמוחזקים יחלוקו. ובניגוד לשיטת **ריב"א** שבכל מקרה יחלוקו אף כשלא או חזין כלל.